

Ивана
БИРЈАКОВИЋ

етнолози, виши кустос
Народни музеј Чачак

УДК: 069.51:39(497.11)"18/19"
685.34.05(497.11)"18/19"

ОБУЋАРСКИ ЗАНАТ И АЛАТ ИЗ ЕТНОЛОШКЕ ЗБИРКЕ НАРОДНОГ МУЗЕЈА У ЧАЧКУ

АПСТРАКТ: У овом раду дајџ је иреџлед развоја обућарској занатџа од оснивања Обућарско–лончарској еснафа у Чачку 1848. џодине џа све до данашњих дана, кроз занатџска удружења, занатџске радионице, алајџ, учење занатџа и израду обуће. Предсџављена је и колекција од 59 алајџа обућарској занатџа од којих је 55 џоклон чачанској обућара Рајџомира Аца Дробњаковића.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: обућарској занатџ, обућар, еснаф, задружа, шејриџ, калфа, мајсџиор, калфенско џисмо, мајсџиорско џисмо, обућарској алајџ, обућарској радионица

Увод

Чачак се као занатски центар развија тек по ослобађању Србије од турске власти. Под све већим утицајем европског начина живота и моде полако изумиру стари занати, а развијају се нови. Обућарски занат спада у млађе занате који су се развили на нашим просторима после ослобођења од Турака. „Варошко становништво у Србији, после Другог устанка, прилагођавало се све више новом, европском начину живота. То се испољавало највише у начину одевања. Европска одећа постепено је потискивала стару варошку ношњу коју су израђивале терзије, а модерна обућа замењивала је све више турске јеменије и кондуре. Ове промене изискивале су и одговарајуће занате са стручним занатлијама којих тада још није било у Србији. Због тога међу првим страним занатлијама долазе у Србију кројачи (шнајдери) и обућари (шустери) скоро искључиво из Аустрије. Међу њима било је доста Срба, потомака избеглих

породица из ранијих времена, који су ове модерне занате изучили у Аустрији.“¹

Обућарски занат спада у варошке занате, док је на селу био врло редак, јер је сеоско становништво имало мање потребе за обућом (ципеле су ношене врло ретко).

Од двадесетих година XIX века овај занат замењује папуцијски, кондурцијски и нанулицијски. Као и кројачки занат, развија се из потребе за европским начином одевања. У Чачку се први обућари јављају крајем прве половине XIX века.

Занатска удружења (еснафи и задруге)

Половином XIX века стварају се прва удружења занатлија, ради заштите њихових права и интереса. Обућар-

¹ Др Никола Вучо, *Распдање еснафа у Србији, књига прва* (Београд, Историјски институт, 1954), 107.

ско-лончарски еснаф у Чачку основан је 1848. године. Мешовити еснафи, сродних или разнородних заната, оснивани су када поједини занати нису имали довољан број мајстора (најмање дванаест) да би основали самостални еснаф. „У години оснивања овај еснаф је имао дванаест чланова, године 1891. бројао је петнаест чланова, док је 1900. године у њему било шеснаест обућара и 10 лончара.“² Основна улога еснафа била је заштита еснафских заната, борба против нелојалне конкуренције, одлучивање о пријему нових чланова и издавање калфенских и мајсторских писама.

Обућарски мајстори крајем XIX и почетком XX века морали су стално водити борбу против мајстора који бесправно раде занат, као и против конкуренције, посебно трговаца који продају обућу израђену у иностранству по повољнијим ценама. У деловодном протоколу Еснафа обућарско-грнчарског 1899. и 1902. године забележене су тужбе Начелству против мајстора који бесправно раде занат-Ђорђа Минчића, Велисава Божовића, као и Јанка Трандафиловића из Крагујевца, што је на „овдашњи панађур донео на страни израђен еспап“.³

„Услед сталног опадања обућарског заната због великог увоза стране обуће, чланови Обућарског еснафа у Чачку донели су 1886. године одлуку: „Да ниједан шустерског заната, ма он био и мајстор и имао самосталну радњу, или уопште радник овог еснафа, убудуће не узима у посао обућу мушку или женску која је израђена

у страним земљама, било да се она у нечем поправи, измени, окрпи или друго што учини. Ако противно овоме поступи, да се оптужи еснафу и казни.“⁴

За старешину Обућарско-лончарског еснафа у Чачку 1903. године изабран је Никола Славковић а, у Управни одбор изабрани су Милош Костадиновић, Станко Станковић и Живоин Радовановић.⁵ По ступању на снагу Закона о радњама 1911. године све занатлије једне вароши биле су удруживане у један еснаф.

На списку бирача Занатлијског еснафа за варош Чачак из 1921. године, налази се деветнаест обућара: Јован Костадиновић, Милош Костадиновић, Обрад Стојановић, Никола Митровић, Милош Микић, Никола Стефановић, Милош Радовановић, Данило Тошић, Станислав Грковић, Илија Марковић, Бранислав Пиловић, Петар Чакаревић, Антоније Марковић, Јован Пантић, Влада Војновић, Чедомир Миловановић, Милош Милошевић, Видосав Токовић и Јеремија Бујошевић.⁶

Поред еснафских организација оснивају се и задруге у које се удружују мајстори истог заната. У Чачку је 20. фебруара 1934. године основана Обућарско-прерађивачка задруга „Напредак“. У записнику Оснивачке скупштине забележено је да је за првог председника изабран Драгомир Петровић, за перовођу Владислав Цуцулић, а присутни су били мајстори Драгомир Петровић, Илија Марковић, Грујица Јовановић, Бранко Јовашевић, Петар Ђукић, Драгиша Ђу-

² Исто, 52.

³ Међуопштински историјски архив Чачак, Обједињени фонд еснафа – Чачак, К 1, Деловодни протокол обућарско-грнчарског еснафа 1898-1910., документи без броја, Тужба еснафа против Ђорђа Минчића због бесправног рада 1899. г., Тужба еснафа против Велисава Божовића због бесправне радње 1902., Тужба еснафа против Јанка Трандафиловића из Крагујевца и других лица 1902.

⁴ Вучо, *Распадање еснафа у Србији*, 201.

⁵ МИАЧ, Обједињени фонд еснафа-Чачак, К 1, Деловодни протокол обућарско-грнчарског еснафа 1898-1910., документ без броја, Решење о избору старешине еснафа 1903.

⁶ МИАЧ, Удружење занатлија (еснаф), 1921-1923, К 1, документ без броја, Списак бирача занатлијског еснафа за варош Чачак 1921.

кић, Радосав Минић, Михаило Златић, Драгослав Јовановић, Милорад Шаиновић. Сви задругари су у задругу унели одређени капитал у виду алата, машина или новца. Договорено је да сви задругари четири недеље раде бесплатно, почев од дана када Задруга отпочне рад.⁷

Ова Задруга је пословала до почетка Другог светског рата, када прекида са радом, да би поново почела 1945. године. У списку задругара од 1945. до 1950. године било их је педесет девет и то не само обућара, већ и опанчара и обућарских ученика. Обућари су приликом пријема у задругу потписивали приступне изјаве у којима су уписивали свој удео при приступању у задругу, који је 1948. године износио 2000 динара, што се види из сачуваних приступних изјава Десимира Костадиновића и Јанка Пантовића.⁸ (сл.1)

Задруга је израђивала све врсте мушке, женске и дечије обуће. Њено пословање у послератном периоду зависило је од производног плана, количине добијеног материјала и цене израђене обуће. Задруга је по задатом плану израђивала обућу за предузећа „Слобода“ и „Милан Благојевић“ из Лучана, као и „футбалске ципеле“ за спортска друштва „Омладинац“ и „Борац“.⁹

Градски Народни одбор је решењем од 26.1.1951. године одобрио Обућарско-прерађивачкој задрузи „Напредак“

да може своје израђевине да продаје у слободној продаји.¹⁰ У овој Задрузи радили су многи познати мајстори обућари који су касније отварали своје радње, или су упоредо радили у њој и у својој радњи. Поред ове у послератном периоду радиле су и задруге „Новитет“ и „Украс“.

Обућарска радионица и алат

Обућарске радње су биле мање просторије, окренуте према улици, са обавезним излогом. У радњи је обућа израђивана, поправљана и продавана. У прошлости је највећи број обућарских радњи био смештен у самом центру града (на Великом пијацу и улицама Господар Јовановој и Краља Александра по три радње, у улицама Краља Милана, Кнез Михаиловој и Скадарској по две).¹¹ (сл. 2 и 3). Радионица је опремљена обућарском тезгом, „панклом“, нижим дрвеним сточићем на коме су смештени алат и материјал потребан за рад. Мајстор за панклом седи на ниској дрвеној обућарској трonoшки (сл.4), чије је седиште округло, масивно и на средини доста удубљено. Овакве трonoшке ученици су морали да понесу од својих кућа када су полазили на учење заната.¹² Поред овог основног намештаја свака радња има и већи број полица за слагање поправљене и израђене обуће. Машина за шивење коже налази се у једном углу радње, тзв. „цилиндерица“, која шије, односно ушива ципелу у свим правцима. У радњи старог обућара Стојана Јаковљевића налази се једна

⁷ МИАЧ, Обућарска задруга „Напредак“, 1934–1958, К1, документ без броја, Засписник оснивачке скупштине мајстора обућара из Чачка.

⁸ МИАЧ, Обућарска задруга „Напредак“, 1934 – 1958, К1, документи без броја, Приступна изјава Костадиновић Десимира 16.6.1948., Приступна изјава Пантовић Јанка 16. 6. 1948.

⁹ МИАЧ, Обућарска задруга „Напредак“, 1934 – 1958, К1, Уговор о изради обуће за фабрику „Слобода“, Уговор о изради обуће за фабрику „Милан Благојевић“ 1958., Уговор са спортским друштвом „Омладинац“ и са С. Д. „Борац“ 1958.

¹⁰ МИАЧ, Обућарска задруга „Напредак“, 1934 – 1958, К1, Решење Градског Народног одбора да „Напредак“ може да продаје у слободној продаји своју обућу, 1951.

¹¹ МИАЧ, Занатско удружење за варош Чачак и Срез трнавски -Чачак, К 2, К 3, Регистар занатских радњи 1932-1948.

¹² Казивач Стојан Јаковљевић (1934), обућар из Чачка.

оваква машина купљена у Немачкој шездесетих година XX века. (сл.5) Колекција обућарског алата у Етнолошкој збирци Народног музеја Чачак састоји се од 59 експоната, од којих је 55 поклон Ратомира Аца Дробњаковића, обућара из Чачка. Два предмета поклонио је обућар Јанко Пантовић, док су по један поклонили обућари Видомир Видић и Добривоје Марковић. Највећи број експоната музеју је поклонио бивши обућар Ратомир Ацо Дробњаковић (алат и прибор обућарске радионице, као и обућарску трonoшку на којој је седео мајстор при изради обуће). Алат и помагала датирају из периода од почетка до половине XX века, занатске су и фабричке производње.

Ратомир Ацо Дробњаковић рођен је у селу Штрпци у Босни 1916. године одакле је са родитељима прешао у Бајну Башту, где је и завршио трогодишњи обућарски занат. У Чачак је дошао по одслужењу војног рока где је радио до 1941. године. За време Другог светског рата био је депортован у логор у Немачку, где је, поправљао обућу затвореника и војске. После рата био је запослен у занатској задрузи „Напредак“ у Чачку, а затим је 1950. отворио своју обућарску радњу која је радила до 1957. године.¹³

На основу колекције обућарског алата из Етнолошке збирке Народног музеја у Чачку биће описан основни алат и помагала коришћени у обућарском занату:

Обућарски чекић - од метала, на средини лучно савијен, са једне стране кружно обликован, док се са друге трапезасто шири, насађен на краћу дрвену дршку. Коришћен је за укуцавање ексера. (сл.6)

¹³ Биографски подаци у вези са обућарем Ратомиром Ацом Дробњаковићем добијени су у писаном облику, у виду ауто-биографије, од породице Дробњаковић из Чачка.

Тророги обућарски наковањ, „текст“- од челика. Коришћен као калуп приликом укуцавања ексера на ципелама. (сл.7)

Нож за сечење коже - од метала, благо савијеног плочастог сечива са косом горњом ивицом усађеног у дрвену дршку ваљкастог облика.

Жицовар - метални криви нож, са краћим зубом, усађен у дрвену дршку ваљкастог облика. Коришћен за опсецање вишка коже (лица) око ђонова. (сл.8)

Обућарска клешта, „цвиковаће“- гвоздена, шпицаста, са кривим кљуном и ручицама. Коришћена за извлачење врха ципела.

Клешта – гвоздена. Коришћена за стављање ринглица и нитни на ципеле.

Турпије – челичне. Коришћене за глачање, стругање, кедера (ивице ђона) на ципелама.

Шило - метално, усађено на дрвену дршку, ваљкастог облика. Коришћено за бушење коже, кедера или ђона приликом укуцавања дрвених ексера. (сл.9)

Рајс - од гвожђа, правоугаоног облика, усађен у пљоснату дрвену ручицу. Коришћен за прављење рупица за пришивање ђона на ципели.

Обућарска зумба - од метала, мали метални део у облику полуотворене цеви усађен је у дрвену ручицу. Коришћена за усецање и зумбање кожних производа.

Мала зумба – гвоздена, коришћена за усецање и зумбање каиша.

Дупла зумба – гвоздена, коришћена за глачање ђонова.

Машина за стављање ринглица-од челика, ручна. Коришћена за стављање

ринглица, нитни и дрикера на ципеле и каишеве. (сл. 10)

Брус, белегија, „крушков камен“ - неправилног облика. Коришћен за фино оштрење обућарских ножева.

Посуда за восак - од метала, у виду чамчића. Коришћена за држање воска кроз који се провлачио конач за прошивање ципела.

Коштана глачалица - од кости, у облику језичка. Коришћена за глачање ивице ђона на ципели. (сл. 11)

Дрвена обућарска алатка - правоугаона, ивица радног дела алатке је оштра. Коришћена за заштиту лица ципеле, приликом опсецања ђона.

Восак за бреновање ђона - правоугаоног облика. Коришћен за бреновање, односно глачање ђона на ципели.

Дрвени чанкиш - правоугаоног облика са зарезом са горње стране, коришћен за глађење ђона на ципели.

Фонер - од гвожђа, правоугаоне главе, са два бочна дубља и шира жлеба, усађене у вретенасту дршку. Коришћен за бреновање, односно глачање ивице ђона на ципелама. У Етнолошкој збирци се налази једанаест фонера различитих облика и величина (главе и жлебова на њој) коришћених за глачање ивица ђона на ципелама. (сл. 12)

Амбус - од метала, чекићасте главе са бочним плићим жлебом са једне стране, усађен у дрвену дршку крушкастог облика. Коришћен за бреновање, односно глачање ђона на пет ципеле. (сл. 13)

Радла - метални точкић изломљених цик-цак линија насађен на дрвену дршку вретенастог облика. Коришћена за шарање „лица“ на ципелама.

Штуфер - метална крива шипка са плићим жлебом на врху, усађена у дрвену крушкасту дршку. Коришћен за шарање кедера (ивице ђона), на ципели. (сл. 14)

Обућарски шаблон - од пластичне масе, састављен из три мања покретна шаблона са уцртаним мерама за израду обуће. (сл. 15) Коришћени су и шаблони од картона са уписаним мерама.

Гленштих - од картона, на средини ојачан металном траком, постављан је на средину табана како би учврстио ципелу са штикллом.

Обућарски калупи - различитих облика и величина, израђени од дрвета, са додацима за рис или без њих, ручне и индустријске производње, коришћени су за израду мушке, женске и дечије обуће. У Етнолошкој збирци се налази једанаест различитих калупа коришћених за израду обуће. (сл. 16)

Учење заната

Дечаци су учење обућарског заната почињали у периоду од дванаест до четрнаест година старости. Уговори шегрта са мајсторима о учењу заната склапани су углавном на период од три до четири године, што се види из деловодног протокола еснафа из 1930. године. Тако је старатељ Митровић Данила, рођеног 1918. у Негришорима, склопио уговор о учењу заната са мајстором Драгомиром Петровићем на период од 19.12.1930. године до 19. 12. 1933. године.¹⁴ Шегрт је имао обавезу да мајстора слуша и ради све послове које му он наложи, а који се нису морали тицати искључиво заната. Шегрти су

¹⁴ МИАЧ, Занатско удружење за варош Чачак и Срез трнавски-Чачак, К 3, документ без броја, Деловодни протокол еснафа 1930.

помагали у кућним пословима, цепали дрва и чували децу, а уз те послове учили основе заната. По истеку уговореног периода учења, шегрт је подносио молбу еснафу да му омогући полагање калфенског испита и одреди испитну комисију. Комисију су чинила три члана- учитељ и два мајстора обућара.

Из документа о полагању испита шегрта Петра Павловића из 1924. године¹⁵ види се да је учитељ кандидата испитао из рачуна и писма, а мајстори о практичном раду, алатима и називу истих, као и о њиховој употреби. Калфенски испит Милорада Грујичића био је сличне садржине- учитељ је кандидата испитивао рачунање и писмо, док су му мајстори задали да изради један пар ципела код мајстора Милоша Костадиновића.¹⁶ (сл.17) Добијањем калфенског права, ученици су постајали помоћници на занату, издавана им је пословна књижица и за свој рад су добијали одређену новчану накнаду. После периода калфенског стажа који није био строго одређен и зависио је од способности кандидата, најчешће једна до две године, помоћник је стицао право да полаже мајсторски испит и добије еснафско право за самостално обављање заната.

Из записника испитне комисије за полагање мајсторског испита из обућарског заната Милана Јелесијевића 29.10.1924. види се да се испитна комисија састојала од пет чланова- професора, судског писара и три мајстора обућарског заната. Професор је од кандидата тражио да му израчуна колико кошта

израда једног пара женских ципела (материјал и продајна цена). Судски писар га је испитивао о оснивању еснафа и другим питањима у вези са радом еснафа (шта је потребно да би се добила дозвола за рад, шта је меница и њена законска вредност, шта је суд добрих људи и сл.). После овога мајстори су кандидата испитали о врстама коже и путу којим се до ње долази, а затим му је задато да направи један пар обртајли (горњег дела ципела, без ђона).¹⁷ У Етнолошкој збирци је сачувано једно мајсторско писмо издато Милошу Микићу 1905. године од Обућарског еснафа у Чачку. (сл.18)

Поред учења заната код мајстора, тридесетих година двадесетог века Занатска комора је организовала курсеве обућарског и кројачког заната. Први мајсторски обућарски курс у Чачку одржан је 1930. године. (сл. 19) Обућарском помоћнику Влајку Митровићу издата је пословна књижица 20.5.1935. године на основу сведочанства са обућарског курса у Чачку одржаног 2. марта 1930. године.¹⁸

У периоду после Другог светског рата обућари су се школовали у школама за ученике у привреди у Чачку и околним местима. Школовање је трајало три године. Пре подне ученици су имали праксу, а у поподневним сатима су похађали наставу. По завршеном трогодишњем школовању ученици су полагали завршни испит, док се занат полагао код мајстора који није био предавач у школи. Мајстор је ученику за пробу давао да изради ципеле, а оцењивала га је комисија у школи.

¹⁵ МИАЧ, Удружење занатлија (еснаф), 1924-1925, К 2, документ без броја, Одлука о полагању калфенског испита Петра Павловића 1924.

¹⁶ МИАЧ, Удружење занатлија (еснаф), 1921-1923, К 1, документ без броја, Записник испитне комисије за полагање калфенског испита Милорада Грујичића, 21. 5. 1923.

¹⁷ МИАЧ, Удружење занатлија (еснаф), 1921-1923, К 1, документ без броја, Записник испитне комисије за полагање мајсторског испита из заната обућарског Милана Јелесијевића, 29. 10. 1924.

¹⁸ МИАЧ, Занатско удружење за варош Чачак и Срез трнавски-Чачак, 1932-1948, К 3, документ без броја, Ученици на занату 1932-1948.

По положеном испиту ученик је добијао диплому квалификованог калфе.¹⁹

Обућарска задруга „Напредак“ у Чачку примала је такође на занат ученике и са њима склапала уговоре. Из сачуваних уговора о учењу заната из 1946, 1947. и 1948. године види се да је учење трајало тридесет шест месеци и да је ученик све време учења добијао одређену новчану надокнаду, у зависности од периода који проводи на занату. У првих шест месеци новчана накнада је била најнижа, док је у последњих шест била највиша (1948. године је износила девет динара по сату).²⁰ (сл.20)

Обућарски занат

Основна сировина коју су обућари користили при изради обуће била је кожа различитих врста која је набављана од кожара и у фабрикама коже (коњска, говеђа, јунећа, телећа и свињска). За горњи део обуће коришћен је јунећи, свињски или телећи бокс, док је за ђонове коришћена јако уштављена говеђа и коњска кожа. Посебно скупа и квалитетна врста коже коришћена за израду обуће била је лаквана телећа кожа звана лак. Осим коже коришћени су још и: платно, разне врсте конаца, дрвени и гвоздени ексери и ћириш (врста лепка који су куповали или правили сами обућари, а који се добијао кувањем пшенице или кукуруза).

Приликом израде ципела прво се узимала мера уз помоћ различитих па-

пирних шаблона. Најпре је опкрајана и опшивана кожа за горњи део обуће звани хеликтер или хеликтерај, а одомаћен је и назив обртајла. Затим је опсецан ђон, пендиста или пенцета. Обућа је израђивана тако што се ђон постављао на калуп, а његови крајеви укивани ексерима. На ђон се затим стављало већ опшивено лице. Вон и лице су прво ручно ушивани, а затим машински прошивани. У Чачку је тридесетих година XX века радило 35 обућарских радионица.²¹ Обућари су израђивали све врсте мушке, женске и дечије обуће. У „Чачанском гласу“ су тридесетих година објављиване рекламе за обућарске радње из којих сазнајемо о врстама израђиване обуће, мајсторима и ценама. (сл.21) У обућарском салону код Ђокића могле су се купити мушке ципеле од црног и браон бокса, мушке ципеле од лака и антилопе, женске ципеле у боји и женске ципеле од лака и антилопа.²²

У послератном периоду велики број обућара радио је у обућарским задругама и предузећима, док су код куће и у радионицама радили после радног времена. Материјал за израду обуће набављан је преко занатских задруга. Израђиване су ципеле од чисте коже, са ђоном окованим металним блокејама. Овакве ципеле су биле изузетно трајне и могле су да се носе пет година. Један пар се могао израдити за осам сати. Обућари су ципеле ручно израђивали до 1960. године, а после тога све мање, због велике конкуренције индустријски произведене обуће.²³ Из сачуваних докумената обућарске задруге „Напредак“ може се видети која врста обуће је израђивана педесетих година XX века.

¹⁹ Казивачи: Томислав Вучићевић (1932), обућар, школовао се у Школи ученика у привреди „Милинко Кушић“ у Ивањици; Стојан Јаковљевић (1934), обућар, школовао се у Школи ученика у привреди у Пожеги

²⁰ МИАЧ, Обућарска задруга „Напредак“, 1934-1958, К 1, документи без броја, Уговор о учењу заната Василија Станојевића од 10. 2. 1946., Уговор о учењу заната Љубинка Павловића од 10. 7. 1948.

²¹ МИАЧ, Занатско удружење за варош Чачак и Срез трнавски-Чачак, К 2, К 3, Регистар занатских радњи 1932-1948.

²² Реклама за обућарски салон код Ђокића, Чачански глас, год 1., бр. 9, 11.9.1932, 4.

²³ Казивач Томислав Вучићевић, обућар (1932).

То су биле: мушке гојзер ципеле, мушке ципеле са једним и два ђона (коване), мушке баканџе са два ђона, (коване), женске гојзер ципеле (шивене), женске ципеле са два ђона (коване), дечије дубоке ципеле и сл.²⁴ Мајстори су обућу израђивали по фазама-моделар је израђивао хеликтере или хеликтерај, горњи део ципеле, други мајстор је радио пендисте, ђон.²⁵ Производња је осавременена, набављане су нове машине и коришћени индустријски лепкови, тако да је поступак израде ципела прилично скраћен.

После 1960. године мајстори који су радили обућу у својим радионицама полако напуштају ручну израду и почињу да раде искључиво поправке већ израђене обуће. Једина обућарска радња у Чачку која се још увек бави израдом обуће по мери је радња обућара Јанка Пантовића коју је после његове смрти наследио његов син.(сл.22).

Данас у Чачку ради двадесетак обућара. Обућарски занат сведен је искључиво на поправке индустријски израђене обуће, слабијег квалитета. Међу мајсторима који још увек раде овај занат су обућари Стојан Јаковљевић рођен 1934. и Томислав Вучићевић рођен 1932. године. (сл.23 и 24) Иако су одавно отишли у пензију, оба мајстора и даље раде

и сматрају да ће занат опстати. Материјал за поправке набављају од трговачких путника који робу доносе из Грчке,Турске, Немачке и Аустрије. Зарада је по њиховој процени око 45% од цене утрошеног материјала. Наследника у свом занату немају.

Закључак

Значај колекција заната у етнолошким збиркама музеја широм Србије изузетно је велики.У овом раду описана је колекција алата обућарског заната који полако изумире. У Чачку данас постоји само неколико мајстора обућара који су се бавили ручном израдом обуће, док се остали мајстори који раде овај занат, баве искључиво поправкама и преправкама индустријски израђене обуће. Обућарски занат у првобитном облику више не постоји, јер нико од мајстора не израђује обућу онако како се то некада радило.

Вредност колекције алата обућарског заната, као и познавање њихове намене и начина израде обуће неколико преосталих мајстора овог заната, чини корпус за очување како материјалног (у виду алата и прибора) тако и нематеријалног наслеђа (кроз очување знања и вештине) израде обуће.

²⁴ МИАЧ, Обућарска задруга „Напредак“, К1, 1934–1958.

²⁵ Казивач Милош Анђелић, обућар (1935).

Извори

1. МИАЧ, Обједињени фонд еснафа-Чачак, 1838-1910.
2. МИАЧ, Занатско удружење за варош Чачак и Срез трнавски - Чачак, 1911-1950.
3. МИАЧ, Обућарска задруга „Напредак“, 1934-1958.
4. Чачански глас, година 1, бројеви од 16. 7., 14. 8., 21. 8. и 11. 9. 1932.

Литература

1. Алексић Миодраг Мика, *Занати стари Јајугине* (Аранђеловац, мр Миодраг Мика Алексић, 2004)
2. Бојовић Невенка, „Занати у чачанском и милановачком крају“, ЗРНМЧ XIX (Чачак, Народни музеј Чачак, 1989), 101-131.
3. Бојовић Невенка, „Опанчарски занат у Чачку“, ЗРНМЧ IX (Чачак, Народни музеј Чачак, 1978), 185-197.
4. Вучо Никола, *Распадање еснафа у Србији, књига прва* (Београд, Научна књига, 1954)
5. Вучо Никола, *Распадање еснафа у Србији, књига друга* (Београд, Научна књига, 1958)
6. Мијатовић М. Станоје, „Занати и еснафи у Расини“, СЕЗ, *Животи и обичаји народни*, књ. 17 (Београд, Српска краљевска академија, 1928)
7. Теофиловић-Тодоровић Мирјана, Баришић Ранко, *Све, све, али занати*, каталог изложбе (Београд, Етнографски музеј у Београду, 2009)
8. Шарац-Момчиловић Вера, *Обућа у Србији*, каталог изложбе (Београд, Етнографски музеј у Београду, 1996)

Shoemaker's trade and tools from ethnology collection of the National museum in Cacak

Shoemaker's trade belongs to younger trades which developed in our region only after liberation from the Turks due to the need for European way of dressing. First shoemakers in Cacak appeared at the end of XIX century when in 1848 Shoemaker-pottery guild was founded. Apart from guild organizations many other craftsmen's guilds were founded gathering masters of the same trade.

Shoemaker shops were small rooms, facing the street with a shop window where goods were displayed. In these shops, footwear was made, mended and sold. The workshop was equipped with a counter, behind which a shoemaker was sitting on a wooden, three-legged chair. Shoemaker's tools were on the counter. Collection of shoemaker's tools in Ethnology collection of the National Museum in Cacak consists of 59 exhibits, out of which 55 were gifted by Ratimir Aco Drobnjakovic, shoemaker from Cacak.

Boys of the age of 12 to 14 started learning shoemaker's trade. Contracts with master teacher about learning a trade were usually concluded for the period of three to four years. After the contracted period of training expired, an apprentice would

submit an application to the guild to allow him to take apprentice examination and after passing the examination he would become a craftsman's assistant. After completing his internship, the assistant acquired right to take a master's examination and after that get guild's license for carrying out work as a craftsman independently.

Shoemakers used different kinds of leather in making shoes – horse, young beef, beef, veal, and hog skin. For the upper part of footwear young beef, hog or box calf were used, while strong tanned beef or horse skin was used for soles.

Besides skin, other materials were used like: linen, different kinds of threads, wooden and iron nails and glue.

Footwear was made following the procedure of putting a sole on the shoe last and its ends were nailed. After that the already sewed front part was placed. Sole and front parts of a shoe were first sewed by hand and after that by machine.

Today in Cacak there are about twenty shoemakers. Shoemaker's trade is reduced only to mending industrially made footwear which is mainly of a lower quality.

Ivana ĆIRJAKOVIĆ

Le métier de cordonnier et les outils du recueil ethnologique du Musée national à Cacak

Le métier de cordonnier appartient aux plus jeunes métiers qui se développèrent sur notre espace après la libération des Turcs, par nécessité d'une façon de s'habiller européenne. À Cacak, les premiers cordonniers apparurent à la fin de la première moitié du dix-neuvième siècle, lorsque la première Corporation ancienne (esnaf) de cordonnerie-poterie fut instaurée, en 1848. En dehors des organisations corporatives anciennes (d'esnaf), des coopératives aussi se créèrent, dans lesquelles s'associèrent des maîtres de même métier.

Les cordonneries furent des petites pièces, orientées vers la rue, avec une vitrine dans laquelle la marchandise fut exposée. Dans le commerce, les chaussures furent fabriquées, réparées et vendues. L'atelier fut équipé d'un comptoir de cordonnier, „ panklom “, derrière lequel fut assis le maître, sur un trépied bas en bois. Les outils de cordonnier comportent: un marteau de cordonnier, une enclume avec trois pointes de cordonnier, des couteaux pour la découpe du cuir, des pinces, des râpes, des emporte-pièces, des machines à coudre pour le cuir et pour mettre des œillets, des griffes à molettes, des enclumes, des ébourroirs faucilles pour décorer les semelles, des patrons ainsi qu'un plus grand nombre de moules pour la fabrication des chaussures.

La collection d'outils de cordonnier dans le Recueil ethnologique du Musée national à Cacak est composée de 59 objets exposés, dont 55 sont un cadeau de Ratomir Aco Drobnjakovic, cordonnier de Cacak.

L'apprentissage du métier de cordonnier fut entamé par des garçons âgés de douze à quatorze

ans. Les contrats avec les maîtres concernant l'apprentissage du métier pour les apprentis furent en général conclus pour une période de trois à quatre ans. À l'expiration de la période d'apprentissage fixée, l'apprenti dépose une demande à la Corporation ancienne (esnaf) afin de lui permettre de se présenter à l'examen de compagnon (kalfa), après quoi il devient aide de métier. Après une période de stage de compagnon (kalfa), le commis obtint le droit de se présenter à l'examen de maître et de recevoir le droit corporatif ancien (esnaf) pour la pratique individuelle du métier.

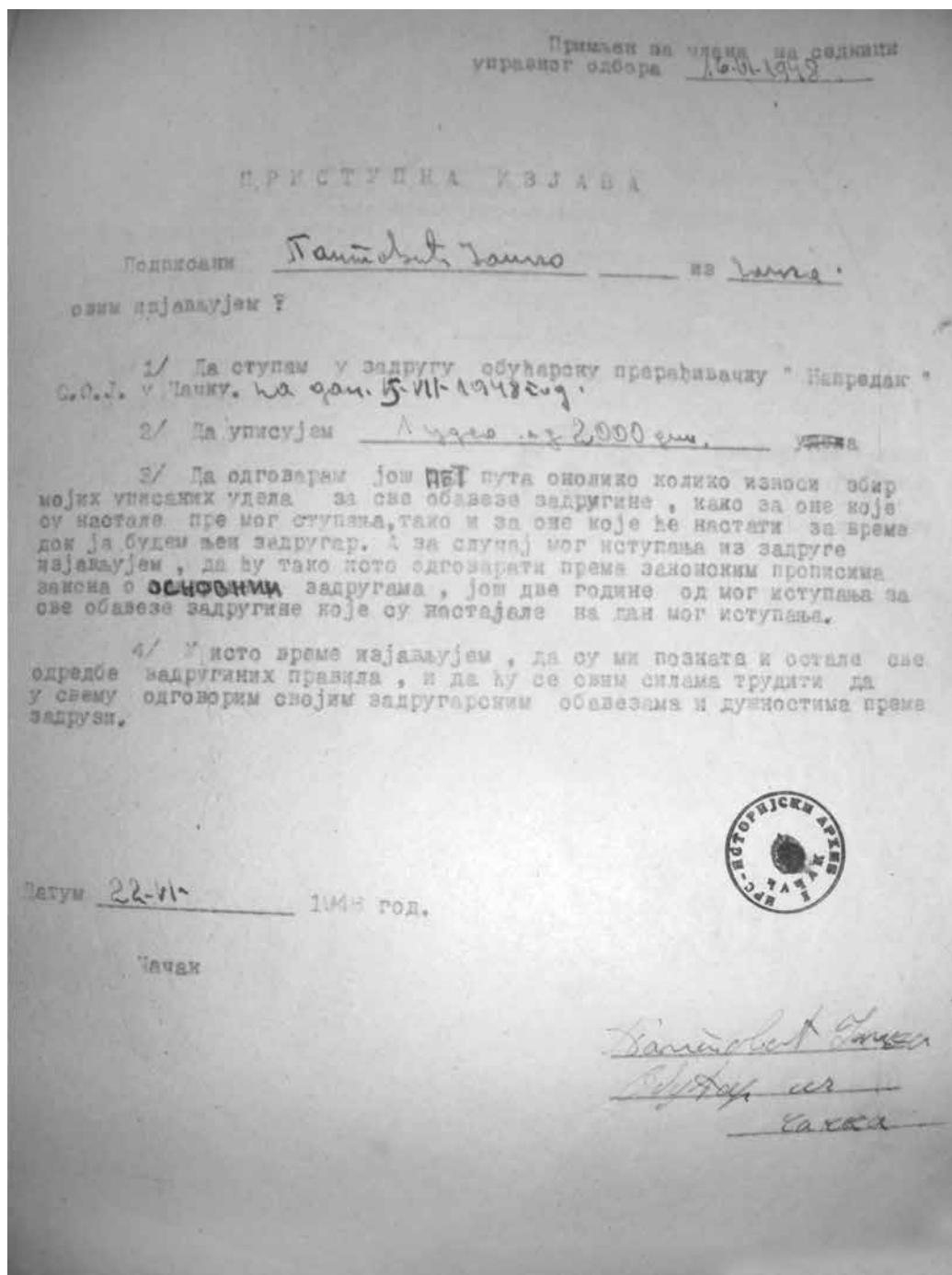
Les types de cuir qui furent utilisés pour la fabrication des chaussures furent le cuir de cheval, de bœuf, de jeune bœuf, de veau et de porc. Pour la partie supérieure de la chaussure, on utilisa le box de jeune bœuf, de porc ou de veau, tandis que pour les semelles on utilisa le cuir robuste tanné de bœuf et de cheval.

Excepté le cuir comme matériel furent encore utilisés : la toile, diverses sortes de fils, des clous en bois et en fer et de la colle spéciale de cordonnier.

Les chaussures furent fabriquées de telle manière que la semelle déjà faite fut posée sur un moule et que ses extrémités furent clouées. Sur la semelle, on posa ensuite sur la surface extérieure déjà bordée. La semelle et la surface supérieure furent premièrement cousues à la main et, ensuite, recousues à la machine.

Aujourd'hui à Cacak, une vingtaine de cordonniers travaillent. Le métier de cordonnier est réduit uniquement à des réparations de chaussures fabriquées industriellement, qui sont en général de plus médiocre qualité.

Ivana ĆIRJAKOVIĆ

Сл. 1 - Приступна изјава Јанка Панићовића обућарској задрузи „Напредак“, Чачак, 1948. године (МИАЧ)

Сл. 2 - Обућарска радња Милана Селаковића, Чачак, двадесетје године XX века,
(фото-документација Етнoлошкој одељења НМЧ)

Сл. 3 - Обућарска радња Стојана Јаковљевића, Чачак, 2014. година,
(фото-документација Етнoлошкој одељења НМЧ)

Сл. 4 - Обућарска тироношка, Чачак, прва половина XX века, ИБ Е 1471

*Сл. 5 - Машина за шивење коже „цилиндрица“ у радњи обућара Стојана Јаковљевића, Чачак, 2014.година
(фото- документација Етнологишкој одељења НМЧ)*

Сл. 6 - Обућарски чекић, Чачак,
прва половина XX века, ИБ Е 1395

Сл. 7 - Тророи обућарски наковањ „џекси“, Чачак,
прва половина XX века, ИБ Е 1390

Сл. 8 - Жицовар, Чачак, почетак XX века,
ИБ Е 1372

Сл. 9 - Шило, Чачак, прва половина XX века,
ИБ Е 1385

Сл. 10 - Машина за сџављање ринџица, Чачак, прва половина XX века, ИБ Е 1389

*Сл. 11 - Кошћана глачаница, Чачак,
прва половина XX века, ИБ Е 1371*

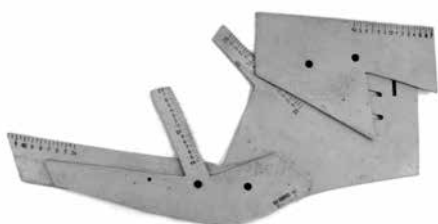
*Сл. 12 - Фонер, Чачак,
прва половина XX века, ИБ Е 1348*

*Сл. 13 - Амбус, Чачак,
прва половина XX века, ИБ Е 1359*

*Сл. 14 - Шпјуфер, Чачак,
прва половина XX века, ИБ Е 1373*

*Сл. 15 - Обућарски шаблон, Чачак,
прва половина XX века, ИБ Е 1394*

*Сл. 16 - Обућарски калуј, Чачак,
прва половина XX века, ИБ Е 1443*

Сл. 19 - Први мајсторски обућарски курс у Чачку, 1930. година
(фото- документација Етнoлошкој одељења НМЧ)

УГОВОР О УЧЕЊУ

Послодавац _____ (привредна и или односно иста фирма)
 из ЧАЧКА, улица Б. ЈАНКОВИЋА, бр. 34, врста предузећа
 (радње) ОБУЉАРСКИЕ и
 Ученик ПАВЛОВИЋ МИЛА ЛУБИЊКО
 (привредно, лично име и презиме)
 рођен 14-ИИ (дан) 19 34 г. у Битолу (место) срез Битолски
 Н. Р. Македонија, школска спрема 4 раз основне школе
 са станом у Чачку, ул. Свободна бр. 57, односно
 његов законски заступник или старалац Павловић Миле
 (привредно и или)
 по занимању службеник, из Чачка (место становања) закључује у смислу
 одредаба Закона о ученицима у привреди овај уговор:

I

Послодавац се обавезује да ће ученика обучавати у М/ОГ - обућајарској
обућарској струци и савесно испуњавати према ученику све дужности,
 како му то налажу одредбе Закона о ученицима у привреди и овог уговора.

II

Ученик се обавезује да ће учити обућарској М/ОГ
обућарској струку и савесно се придржавати свих обавеза које за њега проистичу из Закона о
 ученицима у привреди и овог уговора.

III

Сходно чл. 3 тач. 89 Правилника о струкама, уговара се време
 учења на 36 месеци. Учење почиње 10 VII 1948
 а завршава се 10 VII 1951

IV

Послодавац се обавезује да ученику за време трајања учења даје на име плате:

1) у новцу по чл. 12 уредбе о платама радника и ученика у државној
 и индуст. коже и то! до 8 мес. учења 5 дан, од 8 до 16 мес
 учења 6 дан, од 16 до 24 мес. учења 7 дан, од 24 до 32 мес. учења
 8 дан, на час и преко 32 мес. 9 дан, на час

2) у натура _____

(По чл. 4 Закона о ученицима у привреди ако послодавац даје ученику стан, храну и др. које вредност
 може давати одбити од плате највише до 90%).

Сл. 20 - Уговор о учењу занатлија у задрузи „Найредак“ Љубинка Павловића, Чачак, 1948. година, МИАЧ

Обућарски салон
код Ђокића
Снижене цене обући

Мушке ципеле од бокса црног и браон **160-180**
Мушке ципеле од лака и антилопе **200**
Женске ципеле у боји **160-170**
Женске ципеле од лака и антилопе **170-190**

Најмодерније
а са ценом најјевтиније

ОБУЋЕ

Добићете код
Ј. Костадиновића и Сина

Најмодернија, нај-
боља и сада знатно
јефтинија

летња обућа

Бостон

Код **БОШКА ДАМЉАНОВИЋА**

у **НОВОМ** локалу до
хотел „**Русије**“

Обућарска радња
Селаковића и Пауновића
Велика Пијаца број 17.

Извештава поштоване муштерије, да је сгизвила
цену својој обући и да исту израђује по најновијој
моди. Скрсејемо пажњу свима купцима ћона и друге
робе, да продајемо на ангро и детаљ, по врло високој
цени.

С поштовањем,
Милан Селановић и Душан Пауновић
обућари — Чачак.

Сл. 21 - Рекламе за обућарске радње у Чачанском иласу, 1932. година

Сл. 22 - Обућарска радња „Традиција“ Јанка Паниновића, Чачак, 1988. година
(фото- документација Етнологишкој одељења НМЧ)

*Сл. 23 - Обућар Стојан Јаковљевић у својој радњи, Чачак, 2014. година
(фото- документација Етнoлошкој одељења НМЧ)*

*Сл. 24 - Обућар Томислав Вучићевић у својој радњи, Чачак, 2013. година
(фото- документација Етнoлошкој одељења НМЧ)*